

der markerer en relation uden relation. Uanset at man ikke kan tale om et «jeg» som noget vi selv besidder, kan man tale om et jeg i moralsk og politisk forstand, om et ansvarligt individ. Men i modsætning til Sartre, der anså den engagerende litteratur som direkte aktiv, som en særlig moralsk følsomhed der kommunikerer direkte mellem forfatteren og folket (læseren), taler Blanchot om selve «skriften som [...] et foruroligende ansvar»: «Usynligt kalder skriften os til at omgøre diskursen [...], vi, der forbliver komfortabelt indrettet i vores liv. Fra dette synspunkt er skriften den største vold, idet den overskrider retten, enhver lov, og tilmed sig selv.»⁵

Skriften frembringer muligheden af noget helt andet, en anonym og urolig måde at stå i et forhold til verden og menneskene på. Skriften stiller «spørgsmålstejn til alt, først og fremmest ideen om Gud, om Selvet, om Subjektet, Sandheden.»

At være skrivende er allerede at være politisk, ikke i ideologisk eller realpolitisk forstand, men som et ansvar overfor det det andet, det fremmede. Man erindrings sig J.M. Coetzees ord om følelsen af at skrive litteratur «er en følelse af frihed, en uansvarlighed, eller bedre, et ansvar over for noget der endnu ikke har vist sig.»⁷ Udgangspunktet for den skrivendes ansvar er således en begivenhed hvori selvet sker, for kun når selvet bliver til gennem mødet med det som sker med én, kan det vende sig mod magten. Kraften og magten, skriften indoptager dem begge, men dens opgave er at få vendt kraften mod magten. Som vi skal se er det en hårfin balance Blanchot her er ude i.

Hans senere liv er på den ene side helliget det han kalder «det uendelige ansvar» og «en uendelig samtale» til stadighed mærket af dødslejrene og jødernes skæbne. Og på den anden side eller i forlængelse heraf et syn på litteraturen som «en anfægtende kraft: stridende mod den etablerede magt, i strid med hvad der er (om værens tilstand), i strid mod sproget og om det litterære sprogs former og endelig i strid med sig selv som en kraft.»

Blanchots landsmand Lous-Ferdinand Céline forblev antisemit livet igennem, men skrev et af det tyvende århundredes bedste romaner: *Rejse til nattens ende*. Céline skabte stor litteratur, men lever han op til begge Blanchots «definition» for hvad litteraturen er? *Rejse til nattens ende* fører uden tvivl en samtale med det andet og det fremmede. Indirekte adresserer dette værk ansvars problem, ikke overfor jøden, men overfor fornædrelsen og det uhyggelige. Romanen kan endvidere læses som en indædt modstand mod sproget og dermed den måde vi, den hvide europæer kan erfare mødet med Afrika, den sorte, elendigheden, kolonialismen. Ville Blanchot kunne acceptere denne læsning af Céline? Eller sniger der sig et ideologisk kriterium ind i Blanchots eget projekt hvor jøden tillægges en særlig status i etisk henseende?

Allerede på universitetet i Strasbourg i 1926 indleder Blanchot et tæt venskab til den litauiske og jødiske filosof Emmanuel Levinas, et venskab der varer livet ud. Inspirationen fra Levinas fortætter sig livet igennem som et vandmærke i Blanchots skriveværksted: Sprogets iboende vold og undersøgelsen af en etisk stemme på grænsen af sproget forbliver et gennemgående tema hos Blanchot fra 1950'erne og frem.⁹ Men uanset at Levinas livet igennem forbliver en nær ven for Blanchot, er det svært at sige om han ender i et ideologisk-dogmatisk forhold til staten Israel der er blokerende for hans tænkning. Sikkert er det at «Jøden» og «den Anden» forbliver almene litterære figurer der tjener som vehikel til at forstå ansvars muligheden i skriftens fortsatte arbejde.

Men, med den franske venstrefløjs identificering med palæstinenserne kamp mod staten Israel, indleder Blanchots sin anden tilbageværende fra et politisk engagement. Man bemærker at Blanchot op gennem 40'erne og 50'erne og indtil 1968, identificerede sig med kampen mod den franske intervention i Algeriet og De Gaulles nationalisme. Herefter trækker han sig tilbage og helliger sig igen skriften og kun skriften. I et langt brev til Levinas understreger han at meningen med Israel ikke kun handler om antisemitisme overfor jødedommen, men om at man som forfatter og intellektuel må se sin opgave som den at ytre det uventede (*la parole inattendue*) ikke kun overfor de levende, men også de døde.¹⁰ Tankens opgave er at værne om det uoprettelige og således stille krav om et sprog der forhindrer en glemmel af det beskadigede liv.

Jeg tror snarere på et tidsskrift for total kritik [...] hvor alle verdens strukturer, denne verdens samtlige eksistensformer, indgår i den samme undersøgende bevægelse, granskning og anfægtelse, en undersøgelse hvor ordet kritik igen giver mening, som må være global.»

MAURICE BLANCHOT

L'HOMME INVISIBLE

Blanchot blev født i 1907 og døde i 2003. Han studerede filosofi og litteratur ved universitetet i Strasbourg. Han er én af de mest indflydelsesrige tænkere og forfattere fra den franske efterkrigstidsgeneration. Det franske ord *écrivain* eller det tyske *Schriftsteller* er nok den mest dækkende betegnelse for hans forfattergerning. Hele sit liv levede han uafhængig af academia. Der findes kun ganske få uskarpe fotografier af Blanchot og ikke noget officielt. Tilnavnet *L'homme Invisible* – det usynlige mennesket – henviser både til offentlighedens manglende kendskab til hans biografi og til hans selvvalgte tilbageværende som et anliggende der ikke kan adskilles fra den praksis Blanchot forstår ved det at skrive.

Den sene Blanchot som daterer sig fra omkring 1958 og frem opgiver det mislykkede «jeg», eller den særlige afgrund mellem mennesket og verden, som et isoleret poetisk-eksistentielt anliggende og erstatter det med et mere resolut «vi», hvor poetikken og litteraturens indsats nu rækker ud til det etiske, til mødet, til det som er fælles. Fra den tidligere dvælen ved litteratur og ensomhed, ved litteraturen som en erfaring af umuligheden af at dø sin egen død, indfinder der sig en ny erfaring af venskab, en ny erfaring af fællesskab og en ny opdagelse af ansvarlighed. Men han forlader ikke det han forbinder med den nødvendige og essentielle ensomhed, han forskyder problemet.

Man kan sige at Blanchot atter engang blev overhalet af historiske forandringer, og skriveriet var nødt til at forholde sig til en ny situation. Dog træder han aldrig ind på scenen på samme måde som Sartre og Camus. Hans stemme høres stadig som en stemme fra en marginal position, men han selv og dermed hans stemme er forandret.¹¹ Den skrivende undersøger muligheden for andre værdier på et andet niveau end det politiske samtidig med at stilhedens skrift finder en politisk stemme.

Hans udgangspunktet er stadig, i modsætning til Sartre, at litteraturen kommer før politikken. Spørgsmålet om det etiske og det politiske forbliver et spørgsmål om litteraturens mulighed. Blanchot forsøger resten af livet at tale med denne særlige tistemighed. De værdier der tidligere indenfor kunsten kunne forsvares imod politikken, er ikke længere værdier der udelukkende tilhører kunstens egen æstetiske erfaringsdannelse (forstået som den eneste sande verden), men nu knyttet til en metafysik om menneskelige værdier der befinder sig på «et mere elementært plan af enighed og uenighed end politik»,¹² en virkelighed der hører den nye historiske situation til. Hvordan skal vi nærmere karakterisere denne relation mellem skriften (litteraturen) og dens mulige betydning for verden udenfor, og hvad kan der forstås ved litteraturen og fællesskabet? Et muligt svar på dette

bringer os nærmere det som er det særegne blanchotske univers, det, som Zakir Paul kalder for «Bekræftelse af Sprængningen (Bruddet)».¹³

Denne bekræftelse af sprængningen praktiseres i en række skrifter domineret af fragmentets skrift og skriveværksted – *L'attente, l'oubli* (Venten, glemmel, 1962), *L'écriture du désastre* (Katastrofens skrift, 1980), *La communauté inavouable* (Det uvedgælige fællesskab, 1983). Denne skrivepraksis etablerer en dobbelt impuls eller et dobbelt sprog. I et af sine sidste breve sendt til vennen, forfatteren og filosofen Georges Bataille placerer Blanchot sig med dette sprog mellem ham og digteren René Char:

«Jeg tror hverken at det som er på spil handler om en interesse eller ikke-interesse for politik. [...] For min del, er jeg i et stykke tid blevet opmærksom på den dobbelte impuls, en nødvendig men ikke desto mindre uforenelig impuls, til hvilken jeg altid må respondere. Den ene [...] er den passion, den indsigt og tale der tilvejebringer dialektikkens helhed. Den anden, der er essentiel ikke-dialektisk, har intet med denne helhed at gøre og bevæger sig ikke mod magten (mod det mulige).»

Skriften, og med den romangrenen, essaygenren og kritikken, er bærer af en dobbelt tyngdekraft. Den står på den ene side i relation til en historisk-kulturel verden derude som slår ind i den som en bølge og på den anden side befinder den sig på kanten (eller udenfor) af verden i forhold til en konstant spænding, noget på én gang uforeneligt og usamtidigt. Dette forklarer den særlige tilbageværende position og syn på forfatterrollen og den intellektuelle som Blanchot har indtaget igennem stort set hele sit liv. Han skriver:

«Ved ikke at involvere sig i handlingen og ikke udøve politisk magt, er den intellektuelle generelt tættere på handling og på magt. Men han er ikke ligegyldig over for dem. Ved at stå tilbage fra politikken trækker han sig ikke tilbage som sådan, han har ikke trukket sig tilbage, men forsøger snarere at bevare et rum for tilbageværende og denne tilbageværingens anstrengelse med henblik på at kunne drage fordel af denne nærhed på distancen og installere sig selv der, som en vindueskigger der holder øje, at forblive årvågen, at vente med den aktive opmærksomhed, at udtrykke en mindre omsorg for sig selv end omsorgen overfor andre.»

SKRIVEKUNSTEN OG DEN SUVERÆNE STAT

I sin refleksioner over De Gaulles lederskab bedriver Blanchot hverken politisk analyse eller politisk kommentar. I stedet for er der tale om en kritik af enhver gængs måde at fremstille magten og retten på. Sammen med Mascolo underskriver han *Deklarationen til retten til ulydighed* mod den franske krig og koloniførelse mod det algeriske folk også kaldet «De 121's Manifest».¹⁶ Blanchot blev opfordret til at bidrage til de på dette tidspunkt to vigtigste tidsskrifter *Lettres nouvelles* (primært fiktion og litteraturkritik) og *Les temps modernes* (primært kritik og filosofi). Han afslog og understregede nødvendigheden af at etablere en ny platform der hverken var 'politisk' eller 'kulturel', men som pegede mod en ny *total kritik*: «Jeg tror snarere på et tidsskrift for total kritik, kritik hvor litteratur kan forstås på sine egne betingelser, hvor videnskabelige opdagelser [...] bringes i spil for at teste en holistisk kritik, hvor alle verdens strukturer, denne verdens samtlige eksistensformer, indgår i den samme undersøgende bevægelse, granskning og anfægtelse, en undersøgelse hvor ordet kritik igen giver mening, som må være global.»

På hvilken måde kan skrivekunsten udfordre den suveræne stat? Blanchots syn på litteratur handler om at finde et andet sted at tale fra der muliggør en overskridelse af magten der samtidig fastholder et ansvar overfor den ukendte anden. Deltager forfatteren i det råbende kor hvor han kan få øje på det som er tæt på, mister han det som er tvingende for hans tænkende praksis: fremmedheden, det ukendte og distancen. Fra dette begivenhedernes centrum får han vanskeligt ved at høre kaldet udefra, det, som bringer ham ud af fatning, og som rummer ansvars yderligere dimension.¹⁸

Dette yderligere ansvar bringer forfatteren på afveje i forhold til loven og retten. Han er en lovløs. Dette katastrofiske ansvar (Schmock) er et ansvar der gør én ude

